

УДК 342.25; 332.1; 341.1

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2025.4.4>

Рудік Н. В.,

аспірант кафедри державного будівництва

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ORCID: 0009-0008-3878-0715

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ В КРАЇНАХ ЄС

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз конституційно-правового регулювання регіонального розвитку держав – членів Європейського Союзу з урахуванням сучасних викликів, що постають перед Україною в умовах євроінтеграційного поступу та повоєнного відновлення.

Актуальність дослідження зумовлена стратегічним пріоритетом України щодо набуття членства в ЄС та необхідністю гармонізації національного законодавства із європейськими стандартами, зокрема *acquis communautaire* у сфері регіональної політики. У роботі проаналізовано ключові моделі конституційно-правового регулювання, що функціонують у державах – членах ЄС: централізовану, децентралізовану та змішану, які визначають специфіку розподілу повноважень між центральною владою та регіонами, ступінь автономії територій, інституційні механізми формування та реалізації регіональної політики. Особливу увагу приділено доктринальним підходам і практичним інструментам, що формувалися під впливом політики згуртування ЄС, спрямованої на зменшення диспропорцій розвитку, підтримку проблемних територій, розширення можливостей для інновацій та сталого зростання.

Здійснений огляд дозволяє визначити релевантні для України елементи зарубіжних моделей, серед яких – багаторівневе врядування, розвиток ендегенного потенціалу регіонів, стратегічне планування, державно-приватне партнерство та інституційна підтримка через регіональні агентства розвитку. Показано, що успішна адаптація цих інструментів можлива лише з урахуванням українських реалій: нерівномірності соціально-економічного розвитку, екологічних загроз, необхідності постконфліктної відбудови та дотримання принципів субсидіарності.

Стаття формує теоретичну основу для модернізації національної моделі регіонального розвитку, акцентуючи на важливості конституційно-правового забезпечення децентралізаційних процесів, зміцнення місцевого самоврядування та підвищення конкурентоспроможності територій. Отримані результати можуть слугувати базою для розробки практичних рекомендацій, спрямованих на формування ефективної, стійкої та інтегрованої з європейськими стандартами регіональної політики України.

Ключові слова: *регіональний розвиток, конституційно-правове регулювання, Європейський Союз, децентралізація, євроінтеграція.*

Rudik N. V. Constitutional and legal regulation of regional development: foreign experience and doctrinal approaches in EU Member States

Abstract. The article presents a comprehensive analysis of the constitutional and legal regulation of regional development in the Member States of the European Union, taking into account the contemporary challenges facing Ukraine in the context of its European integration progress and post-war recovery. The relevance of the study is conditioned by Ukraine's strategic priority of obtaining EU membership and the need to harmonize national legislation with European standards, in particular the *acquis communautaire* in the field of regional policy. The paper examines the key models of constitutional and legal regulation functioning in EU Member States – centralized, decentralized, and mixed – which determine the specifics of the distribution of powers between central authorities and regions, the degree of territorial autonomy, and the institutional mechanisms for shaping and implementing regional policy. Special attention is devoted to doctrinal approaches and practical instruments shaped under the influence of the EU cohesion policy aimed at reducing development disparities, supporting disadvantaged territories, and expanding opportunities for innovation and sustainable growth.

The conducted review makes it possible to identify elements of foreign models that are relevant for Ukraine, including multilevel governance, development of endogenous regional potential, strategic planning, public-private partnerships, and institutional support through regional development agencies. It is demonstrated that successful adaptation of these instruments is feasible only with consideration of Ukraine's specific

circumstances: uneven socio-economic development, environmental threats, the need for post-conflict reconstruction, and adherence to the principles of subsidiarity.

The article provides a theoretical foundation for modernizing the national model of regional development, emphasizing the importance of constitutional and legal support for decentralization processes, strengthening local self-government, and enhancing territorial competitiveness. The findings may serve as a basis for developing practical recommendations aimed at shaping an effective, resilient, and EU-aligned regional policy for Ukraine.

Key words: *regional development, constitutional and legal regulation, European Union, decentralization, European integration.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження теми конституційно-правового регулювання регіонального розвитку через призму зарубіжного досвіду та доктринальних підходів в державах-членах Європейського союзу (далі – ЄС) зумовлена стратегічним пріоритетом України щодо європейської інтеграції, визначеним після «Революції Гідності» та закріпленим в Угоді про асоціацію з ЄС. У контексті сучасних викликів, таких як нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів, зростання диспропорцій, екологічні проблеми та необхідність постконфліктного відновлення, аналіз європейських моделей – від централізованих у Франції та Греції до децентралізованих у Німеччині, Бельгії та змішаних у Польщі та Угорщині – набуває критичного значення. Цей досвід дозволяє адаптувати принципи субсидіарності, партнерства та багаторівневого врядування для вдосконалення вітчизняного законодавства, посилення ролі місцевих територіальних громад та оптимізації ресурсного потенціалу, що сприяє не лише зменшенню міжрегіональних нерівностей, але й формуванню стійкої моделі сталого розвитку, узгодженої з європейськими стандартами.

Станом на листопад 2025 року актуальність теми посилюється динамікою євроінтеграційних процесів: попри перешкоди з боку Угорщини, яка блокує перехід України до наступного етапу приєднання, ЄС активно підтримує діалог з українським суспільством на шляху до членства та обговорює реформи для відкриття кластерів переговорів. Такі ініціативи, як моніторинг реформ та підготовка експертів для нагляду за приєднанням, підкреслюють потребу в гармонізації регіональної політики з *acquis communautaire*, де конституційно-правове регулювання відіграє ключову роль у децентралізації та згуртуванні

територій, забезпечуючи стійкість держави в умовах геополітичних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема конституційно-правового регулювання регіонального розвитку в державах-членах ЄС та його адаптації для України є добре розробленою в науковій літературі, що підтверджується численними доктринальними дослідженнями та емпіричними аналізами, представленими в працях вітчизняних і зарубіжних авторів. Ця тема активно вивчається в контексті принципів децентралізації та субсидіарності, з детальним розглядом централізованих, децентралізованих та змішаних моделей, що дозволяє не лише систематизувати унікальні національні риси, але й сформулювати практичні рекомендації для подолання диспропорцій у посттрансформаційних економіках. Водночас, попри високу ступінь науково-теоретичної розробки, залишаються прогалини в аналізі впливу сучасних викликів, що підкреслює актуальність подальших наукових досліджень для гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами.

Метою цієї статті є здійснення системного аналізу конституційно-правового регулювання регіонального розвитку держав членів ЄС із акцентом на виокремленні основних моделей такого регулювання. У межах дослідження обґрунтовується можливість адаптації окремих європейських практик до українських реалій з урахуванням євроінтеграційного курсу, потреб поствоєнного відновлення та внутрішніх викликів, пов'язаних із нерівномірністю розвитку територій та екологічними проблемами. Отримані результати покликані не лише розширити теоретичну основу дослідження, але й надати практичні рекомендації щодо вдосконалення національного конституційного законодавства

у сфері регіонального розвитку, що сприятиме формуванню ефективної моделі регіонального розвитку, зміцненню соціальної стабільності, економічному зростанню та гармонізації з європейськими стандартами конституційно-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Сталий регіональний розвиток є однією з провідних тенденцій сучасного суспільства, що забезпечується комплексом узгоджених заходів у економічній, соціальній та екологічній сферах. Він передбачає формування суспільних відносин, заснованих на довірі, солідарності, рівності поколінь та збереженні безпечного довкілля. ЄС демонструє значні досягнення у впровадженні принципів сталого регіонального розвитку, розробивши власну модель економіки, яка поєднує історичні традиції та сучасні стратегічні підходи, спрямовані на перехід до «зеленої економіки». Підходи до сталого регіонального розвитку в країнах ЄС постійно вдосконалюються з урахуванням нових глобальних і регіональних викликів [9, с. 2].

Для України, яка визначила європейську інтеграцію стратегічним пріоритетом, важливим завданням є формування ефективної моделі сталого регіонального розвитку як на національному, так і на регіональному рівнях. Саме тому дослідження європейського досвіду конституційно-правового регулювання регіонального розвитку набуває особливої актуальності.

Після «Революції Гідності» Україна обрала шлях політичної та соціально-економічної модернізації, що реалізується через виконання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та прагнення до членства в ЄС і НАТО [1]. У цьому контексті модернізація регіональної політики є одним із ключових пріоритетів реформ, зумовлених як євроінтеграційними цілями, так і внутрішніми викликами. Досвід наднаціональної регіональної політики ЄС має значний потенціал для України, оскільки пропонує як теоретичні підходи, так і практичні механізми та методики, які можуть бути адаптовані для розробки та впровадження ефективної регіональної політики, що відповідає європейським соціально-економічним і політичним стандартам [5, с. 121-122].

У більшості європейських держав децентралізація базується на принципах ефективного конституційно-правового регулювання, які формуються під впливом регіональної політики ЄС. Стійкість розвитку територій залежить від підтримання динамічної рівноваги між економічними, соціальними, політичними та правовими параметрами. Порушення балансу в одній зі сфер неминуче впливає на інші, що потребує вчасного виявлення загроз та ефективного використання ресурсного потенціалу [2, с. 166].

В Україні, як і в більшості держав-членах ЄС, регіональний розвиток дедалі більше спирається на ініціативу самих регіонів. Європейська конституційна практика свідчить, що акценти зміщуються від централізованого планування та державних інвестицій до розвитку внутрішнього (ендогенного) потенціалу територій, який базується на конкурентних перевагах – як-от рівень життя, якість трудових ресурсів чи сприятливі екологічні умови. Такий підхід відповідає новому регіоналізму, що виходить за межі національних держав і стимулює регіони до конкурентної боротьби за інвестиції, інновації та людський капітал [7].

Особливого значення для України набуває досвід ЄС та його держав у подоланні регіональних диспропорцій. Регіональна політика ЄС, відома як політика «згуртування», спрямована на підтримку депресивних, старопромислових і слаборозвинених територій, зменшення соціально-економічних диспропорцій і запобігання міжрегіональним дисбалансам. Для цього застосовуються як фінансові механізми, так і програми стимулювання інновацій, розвитку інфраструктури та підвищення кваліфікації робочої сили [13, с. 56-57]. Для України, що характеризується значною нерівномірністю соціально-економічного розвитку територій, цей досвід є надзвичайно цінним, оскільки може бути використаний для створення ефективної стратегії збалансованого розвитку, спрямованої на зменшення регіональних відмінностей і підвищення конкурентоспроможності місцевих економік [13, с. 57; 10, с. 124].

Дослідження зарубіжного досвіду дозволяє виокремити три основні доктринальні підходи

до організації структури конституційно-правового регулювання регіонального розвитку в ЄС: централізований, характерний для «інтегрованих країн»; децентралізований; змішаний, притаманний постсоціалістичним країнам [7; 6, с. 207]. Ці підходи не лише ілюструють різноманітність правових моделей, але й надають практичні уроки для країн, що прагнуть до європейської інтеграції, таких як Україна.

Централізований підхід, який передбачає ухвалення основних рішень на загальнодержавному рівні, притаманний так званим «інтегрованим країнам», зокрема Ірландії, Португалії та Греції. У цих країнах регулювання регіональної політики здійснюється в умовах порівняно нижчого рівня економічного розвитку відносно інших держав-членів ЄС. У зв'язку з цим пріоритет надається завданням національного економічного зростання, тоді як питання регіонального розвитку відіграють другорядну роль, що зумовлено необхідністю концентрації ресурсів для подолання загальних викликів [7; 6, с. 207].

У Греції, Португалії та Ірландії відповідальність за формування та реалізацію регіональної політики покладається переважно на центральні органи влади. Наприклад, у Греції основна відповідальність за реалізацію регіональної політики покладається на Міністерство національної економіки. У 1989 році була зроблена спроба делегувати частину повноважень на регіональний рівень у рамках окремих невеликих проєктів, але ця ініціатива зіткнулася з труднощами через недостатній досвід регіональних структур. В Ірландії індустріальна політика здійснюється через державні агентства, такі як IDA-Ireland та Enterprise Ireland, які підпорядковуються Міністру підприємництва та зайнятості. У Португалії функції розробки та впровадження регіональної політики зосереджені в Генеральному директораті з регіонального розвитку при Міністерстві планування і регіонального розвитку, що відображає централізований унітарний характер державного управління [6, с. 135; 7].

У Франції регіональна політика координується відповідним міністром на основі рекомендацій Міжвідомчого комітету з надання підтримки (CIALA). Ключову роль у розви-

тку територій відіграє орган DATAR. Згідно із законом 1995 року, регіональна політика формулюється на національному конституційному рівні, але її реалізація відбувається у співпраці з місцевими органами влади. Франція активно використовує систему державних планових контрактів між центральною владою та регіонами, спрямованих на підтримку економічно слабших територій, що забезпечує певну гнучкість у централізованому підході [7; 8, с. 137].

У Люксембурзі рішення щодо регіональної політики ухвалюються спільно Міністром економіки та Міністром фінансів на основі рекомендацій Консультативної комісії, підкреслюючи роль колегіального прийняття рішень на центральному рівні. У Фінляндії відповідальність за реалізацію регіональної політики покладено на Міністерство внутрішніх справ, яке координує діяльність центральних міністерств різних сфер. Хоча регіони Фінляндії мають обмежену автономію для ухвалення рішень у рамках окремих невеликих проєктів, ключові рішення залишаються за центральною владою. Координація регіональної політики здійснюється через різні центральні міністерства [7; 11, с. 46].

Регіональна політика Швеції зосереджена на розв'язанні проблем віддалених північних регіонів та забезпеченні рівномірного економічного розвитку. У країні створено систему, в якій регіональні адміністрації виконують централізоване загальнонаціональне законодавство у сфері регіональної політики. Центральним органом у цій сфері виступає Міністерство промисловості і торгівлі, у складі якого функціонують підрозділи, відповідальні за розробку політики розвитку слаборозвинутих територій, контроль за її виконанням і взаємодію з Європейською Комісією. Важливу роль відіграють Адміністративні ради графств (CAB), що розробляють регіональні стратегії та отримують фінансування з державного бюджету для їх реалізації [7; 8, с. 136; 2, с. 167-168].

Децентралізований підхід до конституційно-правового регулювання регіонального розвитку передбачає передачу значної частини повноважень від центральних органів влади до місцевих або регіональних струк-

тур, що дозволяє їм самостійно ухвалювати рішення щодо економічного, соціального та адміністративного розвитку своїх територій. Цей підхід сприяє підвищенню ефективності управління, врахуванню місцевих особливостей і потреб, а також залученню регіональних громад до формування та реалізації політики розвитку, що забезпечує більш гнучке та адаптоване до локальних умов вирішення проблем, узгоджене з принципами субсидіарності ЄС [10, с. 118].

Так, конституційне регулювання регіональної політики в Німеччині значно відрізняється від підходів, характерних для «інтегрованих країн» [7]. У Німеччині відповідальність за впровадження регіональної політики покладено на федеральні землі.

У Бельгії питання регіональної політики вирішуються на рівні регіональних адміністрацій, таких як Фландрія та Валлонія, у рамках федеративної системи. Водночас країна обережно ставиться до концепції «Європи регіонів» через ризик надмірного адміністративного поділу, балансує між федералізмом та національною єдністю. Данія відмовилася від цілеспрямованої підтримки окремих проблемних регіонів, натомість застосовуючи ринковий підхід, який сприяє створенню умов для їх самостійного розвитку, акцентуючи на економічній свободі. Нідерланди вирізняються високим рівнем децентралізації, а їхня регіональна політика орієнтована на формування сприятливого бізнес-середовища для залучення інвестицій. У Нідерландах ключовими суб'єктами регіональної політики є Міністерство економіки та адміністрації провінцій. Міністерство відповідає за реалізацію масштабних інвестиційних проєктів, тоді як інші програми виконуються на децентралізованій основі [7; 11, с. 46; 6, с. 211].

Підхід постсоціалістичних країн до конституційно-правового регулювання регіонального розвитку характеризується змішаним характером, що поєднує елементи централізації та децентралізації, зумовленими історичними, економічними та політичними особливостями їхнього розвитку після переходу від соціалістичного ладу. Такі країни як Польща, Румунія, Угорщина, Чехія, прагнуть балансувати між збереженням силь-

ної центральної влади для забезпечення стабільності та поступовим делегуванням повноважень місцевим органам влади, щоб стимулювати регіональний розвиток і враховувати локальні потреби. Особливістю цього підходу є поступова адаптація до стандартів ЄС, що передбачає впровадження децентралізованих механізмів, однак часто з обмеженою автономією регіонів через недостатній досвід самоврядування та економічні обмеження, що вимагає гнучкого поєднання національних і регіональних пріоритетів у конституційних рамках [10, с. 121-122; 4, с. 516-517].

Досвід постсоціалістичних країн має особливе значення для України завдяки спільному соціалістичному минулому та подібним стартовим умовам для трансформації, що робить їх доктринальні підходи релевантними для формування національної моделі [4, с. 516-517]. Польща демонструє успішне впровадження реформ у сфері регіональної політики, зокрема через розвиток Агентств регіонального розвитку, які отримують значну фінансову підтримку від ЄС. У цій країні активно застосовуються угоди щодо регіонального розвитку як ефективний інструмент підтримки депресивних територій. Водночас Угорщина зосереджується на зменшенні економічної та адміністративної домінації Будапешта, регулюючи регіональний розвиток через укладання двосторонніх угод про співпрацю між центральним урядом і місцевими органами влади, що сприяє збалансованому розвитку регіонів і слугує прикладом переходу до змішаної моделі [4, с. 515; 10, с. 123].

Незважаючи на єдину наднаціональну політику ЄС, кожна держава-член ЄС має та реалізує власне національне конституційне законодавство щодо регіонального розвитку, яке визначається особливостями її державного устрою, політичними традиціями та економічними характеристиками.

Висновки. Загалом, зарубіжний досвід держав-членів ЄС у конституційно-правовому регулюванні регіонального розвитку демонструє широкий спектр доктринальних підходів – від жорсткої централізації до гнучкого федералізму в розвинених державах та перехідних змішаних моделей у постсоці-

лістичних країнах. Цей досвід є надзвичайно цінним для України, дозволяючи адаптувати найкращі практики для зменшення міжрегіональних диспропорцій, посилення децентралізації та прискорення євроінтеграційних процесів з урахуванням національних особливостей, таких як постконфліктне відновлення та етнічна різноманітність. У контексті внутрішніх викликів України, таких як нерівномірність розвитку територій, зростання соціально-економічних диспропорцій та екологічні проблеми, зарубіжний досвід підкреслює необхідність координації зусиль місцевих органів влади, самоврядування та бізнесу через удосконалення конституційних механізмів. Аналіз європейських практик, зокрема зростання ролі стратегічного планування в умовах глобальної конкуренції, надає інструменти для вирішення соціальних проблем і переходу від централізованих інвестицій до ендogenous розвитку, враховуючи локальні конкурентні переваги.

Для реформування системи регіонального розвитку в Україні доцільно поєднувати державні ініціативи з механізмами соціально орієнтованого ринку, створюючи державні фонди для фінансування інфраструктури, програми інноваційних кластерів та «угоди про розвиток» на основі державно-приватного партнерства. Європейський досвід агентств регіонального розвитку демонструє ефективність децентралізації фінансових ресурсів і пайового фінансування за участю всіх рівнів влади, що сприятиме стимулюванню підприємництва, пільговому оподаткуванню, залученню інвестицій та раціональному використанню ресурсів. Створення спеціалізованих координаційних органів і диференційованої економічної політики, адаптованої до специфіки регіонів, забезпечить збалансований розвиток, економічне пожвавлення депресивних територій та соціальну стабільність, збагачуючи теоретичну базу практичними рекомендаціями для сталого зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 17.11.2025).
2. Арушанян Т. Г. Роль влади в розвитку ресурсного потенціалу регіону на прикладі європейських країн. *Молодий вчений*. 2018. № 12(1). С. 166-169. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_12\(1\)_45](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_12(1)_45) (дата звернення: 17.11.2025).
3. Гало М. Регіональна політика розвитку Угорщини та її реалізація в рамках програм Європейського Союзу. *Регіональна економіка*. 2011. № 4. С. 160-168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2011_4_20 (дата звернення: 17.11.2025).
4. Гнатенко А. І. Зарубіжний досвід державного регулювання розвитку регіонів країн Центральної та Східної Європи. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 4. С. 512-519. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2012_4_73 (дата звернення: 17.11.2025).
5. Гринько О. Історія формування та етапи розвитку регіональної політики Європейського Союзу. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2016. Вип. 17. С. 121-129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_ip_2016_17_16 (дата звернення: 17.11.2025).
6. Ковальчук В. Г. Державне управління в європейських моделях регіонального розвитку: досвід для України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1. С. 205-212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdu_2015_1_29 (дата звернення: 17.11.2025).
7. Ковальчук В. Г. Основні функції державного управління в європейських моделях регіонального розвитку та можливості їх упровадження в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2013. Вип. 2. С. 294-301. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2013_2_43 (дата звернення: 17.11.2025).
8. Ковальчук В. Європейський досвід державного управління регіональним розвитком. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2013. № 2. С. 132-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2013_2_18 (дата звернення: 17.11.2025).
9. Лелеченко А. П. Підходи щодо формування регіональної політики сталого розвитку в країнах Європейського Союзу. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2019_12_16 (дата звернення: 17.11.2025).

10. Мельнишин Л. В. Регіональна політика стосовно сталого розвитку України в контексті європейської інтеграції. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 2. С. 118-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2020_2_16 (дата звернення: 17.11.2025).
11. Савчин І. З. Міжнародний досвід регулювання конвергенції регіонального розвитку. *Бізнес Інформ*. 2024. № 5. С. 43-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2024_5_6 (дата звернення: 17.11.2025).
12. Фетько Ю. І. Правові засади становлення та розвитку транскордонного та регіонального співробітництва між Україною та Європейським Союзом. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 959-962. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpor_2025_1_163 (дата звернення: 17.11.2025).
13. Ярошенко І. В. Аналіз і оцінка тенденцій соціально-економічного розвитку країн Європейського Союзу та їх регіонів. *Проблеми економіки*. 2016. № 1. С. 56-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rekon_2016_1_8 (дата звернення: 17.11.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025